

A SZEMÉLYISÉG

SE Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika

2020.11.03.

Pintér Éva klinikai szakpszichológus

Személyiség:

Persona (latin): álarc, maszk

Az ember egyedi tulajdonságainak
összessége.

➤ **Az ember tulajdonságai:**

- Az emberi mivoltot egy megismételhetetlen individuum formájában valósítjuk meg.
- A személyiség pszichológiai fogalom, a személy egyedi tulajdonságainak összessége
- Magába foglalja a viselkedést, gondolatokat, érzéseket
- Személyisége csak az embernek van
- Elválaszthatatlan a fizikai testtől
- Meghatározott mintázatok (állandóság) mellett egy aktív folyamat is

➤ **Egyedi tulajdonságok:**

- A személyiség differenciálpszichológiai fogalom
- Az elemzés tárgya a személyek közötti különbségek

➤ **Lelki tulajdonságok:**

- Elsősorban a tág értelemben vett magatartásbeli különbségekre vonatkozik, nem pedig a testi különbségekre

➤ **Tulajdonságok:**

- Állandó, stabil, szituációtól független sajátságok → személyiségvonások

➤ **Dinamikus:**

- A személyiség változik az életkor, képzés, idő, körülmények, tapasztalatok függvényében
- DE! biztosítja az önazonosságot, stabilitást
- Változik, de mégis ugyanaz marad

➤ **Összesség:**

- A személyiség globális fogalom
- A lelki működések minden rétegének egyedi vonását tartalmazza (megismerő funkciók, érzelmi reakciók, motivációk, cselekvések)
- Bizonyos személyiségelméletek bevonják a testi felépítés egyedi sajátosságait is (alkattan, temperamentum típusok)
- Tág értelemben ide tartozik az értelmi képesség, az intellektus is → a személyiség teljesítmény-, vagy mennyiségi aspektusa

- A személyiség szűkebb értelmezésébe csak a minőségi aspektus tartozik bele
- A két aspektus egymástól nem független: minél alacsonyabb az intellektus, annál inkább elmosódnak a személyiség egyedi vonásai
 - Súlyos értelmi fogyatékoságban szinte csak elméletileg beszélhetünk személyiségről
 - A személyiség bizonyos tulajdonságai elősegíthetik, vagy gátolhatják az értelmi képességek kibontakoztatását (ld. Szorongás)

SZEMÉLYISÉGELMÉLETEK

Az alkattan

Hippokratész (i. e. 400): az ember egyéni tulajdonságait négyféle testnedv (vér, nyál, sárga és fekete epe) keveredéséből, és ezek különböző arányaiból vezette le.

- A testi és lelki alkat tulajdonságai összefüggnek

4-féle temperamentumtípust különített el (*Galénusz*):

- 1. Szangvinikus(vér, levegő):** gyorsan lezajló heves reakciók
- 2. Kolerikus(sárga epe, tűz):** heves és tartós reakciók

3. **Melankolikus (fekete epe, föld):** lassú, gyenge reakció, de tartós. Kedvetlenségre, pesszimizmusra hajló személy.
4. **Flegmatikus (nyálka, víz):** gyenge és rövid ideig tartó reakciók. Távolságtartó, hűvös, konvenciókon felülemelkedik, azokat kritikusan szemléli.

Ernst Kretschmer alkattana (1940):

- Az örökletesen meghatározott testalkat a lelki tulajdonságok bizonyos típusát is meghatározza.
- E típusok a fő elmebetegségekkel is kapcsolatban vannak
- Testalkat/vérmérséklet/pszichiátriai betegség

1. **Piknikus habitus:** zömök test, rövid nyak, cyclothym lelki tulajdonságok, kóros esetben mániás-depresszióval van kapcsolatban (Hercule Poirot)

1. **Astheniás testalkat:** leptosom, sovány, nyúlánk, beesett mellkasú, szkizoid tulajdonságokkal, szélsőséges esetben sch (Sherlock Holmes)

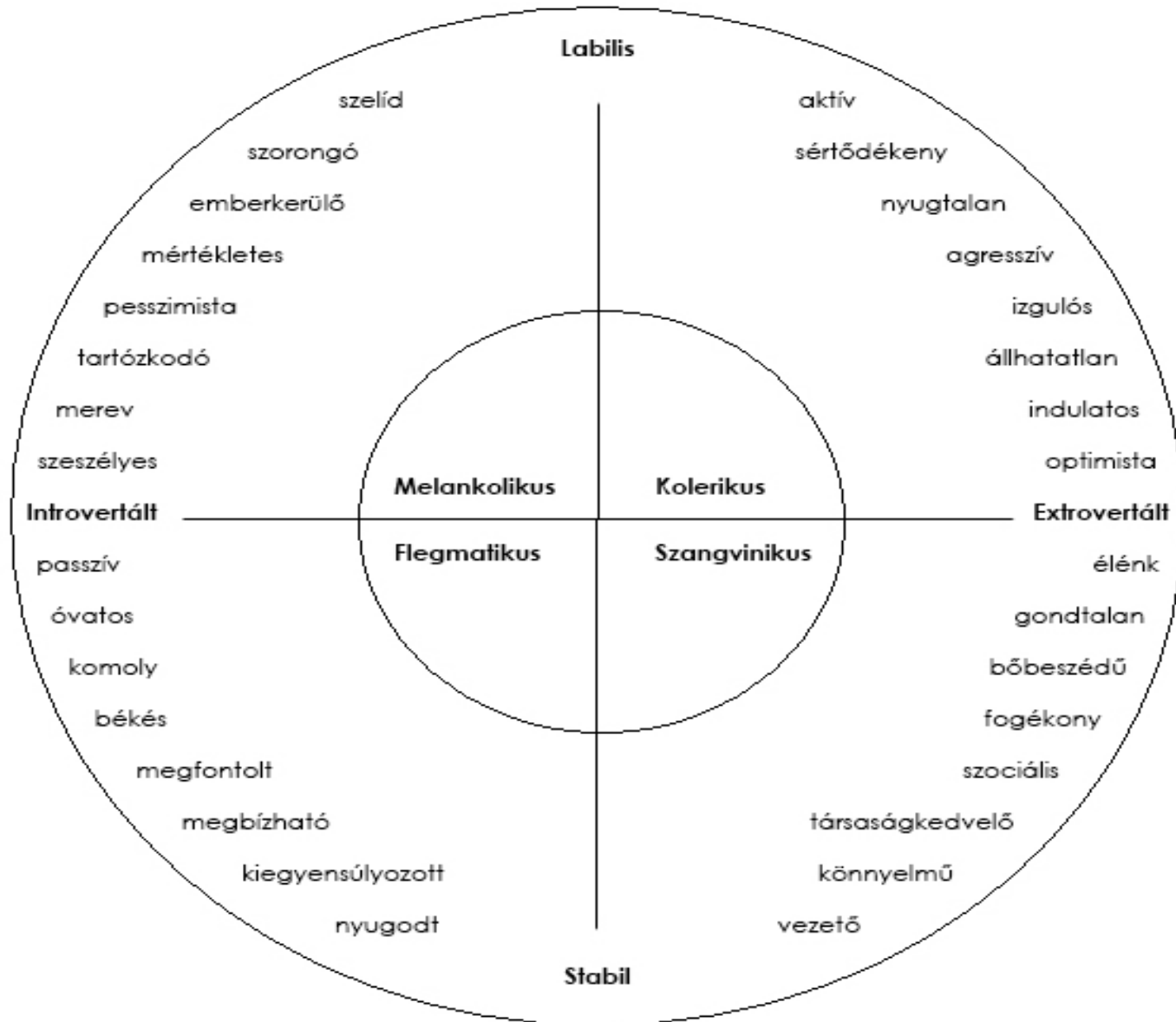
3. ***Atletikus testalkat:*** epileptoid tulajdonságok → tapadós, viszkózus, váratlan indulatokban kirobbanó, esetleg epilepszia (Dürer)

Jung alkattana: extrovertált és introvertált személyiségtípust különítette el.

Eysenck: dimenzionális megközelítés, melynek két végpontja a jungi extroverzió és introverzió

Eysenck személyiségfaktorai

Sheldon alkattan: testi alkati típusokat különít el, ehhez lelki tulajdonságokat próbál illeszteni.

- Három fő típusa a zsigerek, az idegrendszer és a vázrendszer alapján:
 - **Viszcerotoniás -piknikus**
 - **Cerebrotoniás -aszténiás**
 - **Szomatotoniás -athletikus**
- nagyjából megfelelnek a *kretschmeri* típusoknak

Mélylélektani személyiségelméletek

Megalapítója: *Sigmund Freud (1856-1939)*

Elméletének újszerűségei:

1. A tudattalan lelki folyamatok koncepciója:
 - A tudattalan folyamatok döntő szerepe a magatartásban
2. A pszichés determinizmus koncepciója:
 - minden megnyilvánulásunk előre meghatározott, oka a tudattalanban rejlik

3. A gyermeki fejlődés, ezen belül a szexualitás fejlődése döntő hatással van a felnőtt személyiség alakulására
- ösztön/libidó fogalma, a csecsemő és a kisgyermek elemi biológiai szükségleteit is a szexualitás körébe sorolja
 - szakaszokra osztja a gyermeki szexualitás fejlődését, az adott életszakasz fő biológiai funkciója szerint:
 - Orális fázis (1-2 év)
 - Anális (2-4 életév)
 - Fallikus-oedipális (4-7 év)
 - Latencia stádium
 - Genitális fázis

→ ha ezeket a folyamatokat valami megzavarja, a fejlődés megreked → személyiségzavar, neurózis felnőttkorban

A pszichoanalitikus elmélet:

Dinamikus modell: a lelki folyamatok dinamikus erők, melyek egymással küzdenek, ennek eredménye a magatartás. (pl. küzdelem az ösztönök és a felettes-én között)

1. *Topográfiai modell:* a lelki apparátus egymás fölé rendelt hierarchikus struktúrákból áll, mint az agy anatómiai felépítése:

- Tudattalan apparátus (ösztönkésztetések, primer vágyak, vágyvezérelt, irracionális gondolkodás)
- Tudatelőttel rendszer (a figyelem koncentrációjával válhatnak tudatossá, reflexek, átmenet a tudattalan és tudatos között)
- Tudatos rendszer

3. *Strukturális modell*: a topográfiai modell továbbfejlesztett változata:

- Id: ösztön-én, ősválami, az ösztönöket hordozza, fő készlet az öröme
- Ego (én): logikus és elvont gondolkodás, tudatos és nem tudatos elemei vannak, védekezési mechanizmusok, fő jellemzője a realitás-elv
- Felettes én (superego): lelkiismereti funkciók, értékeke, ideálok, melyeket a társadalomtól vesz át az egyén

Énvédő mechanizmusok (Anna Freud): az én integritását védik konfliktushelyzetekben

Humanisztikus irányzatok:

- A személyt mint önmegvalósító lényt fogják fel
- Az egyén aktív részese önmaga kibontakoztatásának, önmaga megvalósításának
- Egyik meghatározó elméletalkotója: *Abraham Maslow*
Humanisztikus pszichoterápia erre épül (*Carl Rogers*)
 - - *empátiás kommunikáció*
 - kliens feltétel nélküli *elfogadása*
 - terapeuta *kongruenciája*, hitelessége

Maslow piramisa

Behaviorista személyiségmodell (Pavlov):

- Az emberi magatartás megfigyelhető, leírható, kísérletileg ellenőrizhető tényeit szabad csak figyelembe venni
- Később előtérbe kerülnek az inger és a reakciók közötti változók, az ún. közti változók
- A modell központi fogalma: a *személyiségvonás* → a magatartás egyetemes tendenciái (dimenziók, diszpozíciók), melyek mindenkiben megvannak, csak eltérő mértékben
- Viszonyítási alap a statisztikai átlag

Szociálpszichológiai személyiségmodell:

- **Karen Horney:** a felnőtt személyisége a személy és a környezet interakciójának eredményeképpen alakul ki
 - *Self* fogalmának bevezetése hangsúlyozva az én szubjektív oldalát
- **Kelly:** elkülöníti a self objektív és szubjektív vetületét
 - *Objektív self:* amit mások alkotnak az egyénről
 - *Szubjektív self:* önkép, ahogy az egyén önmagát átéli
 - *Ideális self, énídeál:* amilyen szeretne lenni

- A belső harmóniát e három összetevő viszonya határozza meg
- Patológias állapotokban: ennek a viszornak a különféle torzulásai

Lelki egészség: a reális én és az önkép közötti megfelelés

- **Önkép**: önmagunkkal kapcsolatos ismeretek rendszere, beállítások együttese, elvárások rendszere is
 - Szelektív figyelmi preferencia → biztosítja az énkép stabilitását

- Az énkép és a reális én rendszerint nem esik egybe

- Az énkép és a reális én közötti eltérés *kognitív disszonanciát* eredményez (Festinger)

- Minél nagyobb az eltérés, annál nagyobb az idegrendszeri feszültség, feloldása kognitív torzítással lehetséges

- Állandó nagyfokú eltérés → állandó kognitív disszonancia → következményes aktivációnövekedés → kóros tünetek alapja

- Negatív önkép: önkép és az énídeál távol esik egymástól
- Pozitív önkép: az önkép és az énídeál egybeesik

- Expektancia-motívum (White): a torz önkép következtében információk szelekciója, a magatartás merev sémák szerint szerveződik

Kognitív személyiségmodell:

- A személy nem a valóságra, hanem a valóság általa leképzett mintázatára reagál
- Az a fontos, ahogy az egyén látja a világot, és benne önmagát
- Életesemények megítélésében is a szubjektív szempont döntő
- Kognitív séma fogalma: figyelmi preferenciát jelent
 - A séma vonalába eső információ iránti érzékenység fokozott, az ingerküszöb alacsony

A személyiség zavarai

- Minden magatartászavar egyben a személyiség zavar is
- Komplex magatartászavarok, amelyek a személyiség minden szféráját érintik
- A zavar sokféle szituációban megjelenhet, az élet minden területén problémákat jelent
- Norma fogalma, a személy saját normarendszerének figyelembe vétele

- Normaszegő magatartásmódok: *társadalmi beilleszkedési zavarok*, jelentős részük eredendően pszichiátriai probléma
 - Általában komplex problémát jelentenek
 - Devianciák

Elsődleges és másodlagos személyiségzavarok

- Egyes esetekben a genetikai tényezők szerepe nyilvánvaló (pl. Turner-, Klinefelter-szindróma)
- A személyiségzavarok többségének eredete a szocializációs folyamatban keresendő
- ***Elsődleges személyiségzavarok:*** genetikailag vagy a szocializáció során megalapozott komplex magatartászavarok
- ***Másodlagos személyiségzavarok:*** normál személyiségfejlődés során valamilyen behatás következtében kialakuló személyiségváltozás

1) Agyi károsodásra visszavezethető személyiségzavarok

- Encephalitis, koponyabalesetek, posttraumás encephalopathia, post-stroke állapotok
 - Frontális funkciózavarok

2) Testi betegségekkel kapcsolatos személyiségzavarok

- Endokrin zavar okozta személyiségváltozások (PM, mellékvese betegségei) súlyos testi betegségekhez társuló zavarok pl. myoc. inf.

3) Toxikus eredetű személyiségzavarok

- IR-t tartósan károsító szerek
 - Közvetlen toxikus hatású: nehézfémek, szerves oldószerek, alkohol
 - Közvetett toxikus hatás: kábítószer, gyógyszerek
→ tartós hatásuk alatt adaptív változások következnek be a neuronokban:
 - Felszíni változások: regulációs zavarok a pre- vagy posztzinaptikus neuronokon
 - Változás az intracelluláris jelátvitel mechanizmusaiban (génexpresszió is), ami irreverzibilis

a) **Szenvedélykeltő szerek okozta személyiségváltozások:**

- ***Idült alkoholizmus:*** sokszor évtizedek alatt bontakozik ki, személyiség nivellálódása, szellemi hanyatlás, erkölcsi-szociális leépülés (enyhébb esetben szociális kapcsolatok beszűkülése, etikai normák elsekélyesedése)
- ***Drog:*** - kemény drogoknál: sokszor rohamos személyiségváltozás, motivációk beszűkülése, csak a szer megszerzése érdekli, sóvárgás, akár bűncselekmények is
 - Light drogok: tartós fogyasztásnál *amotivációs szindróma*, életmódváltozás, drogfogyasztó magatartás

b) Gyógyszerek okozta személyiségváltozások

- Éveken át tartó használat következtében személyiségváltozás
- *Pszichofarmakonok tartós használata: tanulási képességet gátolja, személyiség rugalmatlanabbá válik, sablonos lesz, szklerotizálódik a személyiség*
- *Neuroleptikumok: dopaminerg pályák gátlása → emocionális reakciók intenzitása csökken, *emocionális parkinsonizmus**
- *Antikolinerg mellékhatású NLP-ok és antidepresszívumok: memória és kognitív funkciók gátlása*
- *BZD: memória, motoros készségek, motivációk gátlása, tanulási képesség károsodása + kifejezett függőség, lehet politoxicomania*

4) Pszichiátriai betegségek okozta személyiségzavarok

- Pszichiátriai megbetegedés maradványtünete (pl. schizofréniát követően)

5) Élmények meghatározta (reaktív) személyiségzavarok

- Az élmény hatására bekövetkező személyiségreakció tartós marad, a személyiségváltozás megmarad a kiváltó októl függetlenül is: *élményreaktív személyiségfejlődés*